

Stockholm den 29 september 2023

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem (Ds 2023:20) S2023/02179

1. Inledning

Barnrättsbyrån har beretts tillfälle att svara på remiss av Ds 2023:20, Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem. Barnrättsbyrån är en unik funktion med oberoende barnombud som erbjuder barn socialt och juridiskt stöd, råd och praktisk hjälp i frågor som rör deras rättigheter. Under de senaste åren har Barnrättsbyrån arbetat särskilt inriktat på rättighetsfrågor kopplade till barn och unga placerade inom Statens Institutionsstyrelse (SiS). Arbetet har bland annat resulterat i rapporten ”...och jag kunde inte andas” – en granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen år 2021 samt en uppföljande rapport 2022 som visade att trots omfattande insatser och åtgärder är situationen för barn på SiS fortsatt alarmerande. Det går inte att dra slutsatsen att varken våld mot barn eller andra missförhållanden inom myndigheten minskar. Vår granskning ”Vem ska tro på mig?” från 2023 visar också på allvarliga problem med sexuella övergrepp och kränkningar mot barn på de statliga ungdomshemmen, att detta är ett strukturellt problem och att barnens egna uppgifter om sexuella övergrepp stannar inom SiS, trots att de enligt lag ska anmälas till åklagare och IVO.

Barnrättsbyrån har valt att kommentera de delar som är mest relevanta utifrån vårt direkta arbete med barn och unga och vår granskning av våld och övergrepp på SIS särskilda ungdomshem.

BARNRÄTTSBYRÅN.

3. Sammanfattning

Barnrättsbyrån delar utredarens resonemang om vikten av att skydda barn och unga från kriminella och andra olämpliga kontakter under sin placering på SIS, samt att förhindra att barn och unga under sin placering vid SIS, kan planera och medverka i brottslig aktivitet. Barnrättsbyrån **avstyrker** dock utredningens förslag om utökade befogenheter utifrån de allvarliga brister som redan föreligger gällande SiS användning av särskilda befogenheter (jfr. JO december 2022 och IVO 2023) och eftersom förslagen är mycket långtgående ur integritetssynpunkt, att de riskerar att träffa en bredare grupp barn och unga än avsett. Promemorians förslag brister tyvärr i att analysera myndighetens förutsättningar att hantera mer långtgående inskränkningar och varför nu gällande lagstiftning inte används mer ändamålsenligt. Slutligen ser Barnrättsbyrån ett behov av ett helhetsgrepp, särskilt i ljuset av den aviserade utredningen om en total översyn av SiS uppdrag och verksamhet.

4. Övergripande synpunkter

Det finns redan idag stora individuella möjligheter att begränsa barn och ungas kontakter med omvärlden på SIS särskilda ungdomshem. De ytterligare skärpningar som föreslås vad gäller elektroniska kommunikationstjänster och besök på särskilda ungdomshem är i många delar långtgående. Barnrättsbyrån anser att utredningen saknar resonemang i förhållande till flera viktiga aspekter, utifrån att det handlar om inskränkningar av barn och ungas rätt till privat- och familjeliv som ska användas proportionerligt och med försiktighet. Att SiS inte tillämpat befintliga lagstiftning så långtgående som är möjligt kan inte motivera att ytterligare eller mer ingripande befogenheter införs. Tvärtom visar detta på problem som är konstaterade i myndighetens rättsliga styrning (jfr JO december 2022) där myndigheten i flera avseenden gällande särskilda befogenheter tillämpat lagstiftningen felaktigt. Därtill, att SiS motiverar behov av utökade befogenheter utifrån att barn kan ha olika restriktioner och meddela sig genom andra barn, borde i första hand hanteras genom att barn med liknande ”begränsningar” placeras tillsammans på högre säkerhetsavdelningar. Att SiS hittills inte klarat av sitt uppdrag med differentiering och att barn med vitt skilda behov

placeras tillsammans ska inte gå ut över barn som inte har behov av långtgående begränsningar. Idag råder kö till SiS på grund av platsbrist. Det finns ingenting som tyder på att SiS är på tillräcklig väg att komma till rätta med dessa problem. Frågan har inte heller analyserats utifrån SiS förmåga att differentiera placeringar.

Promemorians förslag brister i att beakta det faktum att SIS idag har stora svårigheter att hantera nuvarande befogenheter korrekt, samt att allvarliga missförhållanden och våldsproblematik framkommit vid utövande av dessa befogenheter, vilket både Justitieombudsmannen (JO), Statskontoret, IVO och ovan nämnda rapporter från Barnrättsbyrån visat på.¹ JO har även framfört att ansvarig personal, vilket gäller både beslutsfattare samt de som ska verkställa besluten, tycks sakna de kunskaper som krävs för att kunna tillämpa de nuvarande befogenheterna på ett rättssäkert sätt. Dessa missförhållanden och den felaktiga användningen av befogenheter har vidare kritiserats återkommande av både FN:s barnrättskommitté och tortyrkommittén (CAT) i deras rekommendationer för Sverige. Barnrättsbyrån ställer sig därför frågande till att SIS ska ges ytterligare befogenheter, dessutom inom en mycket kort tid enligt den föreslagna tidsplanen på 1 juli 2024.

Vidare riskerar de föreslagna utökade befogenheterna att användas mot andra barn än de grupper som pekas ut i promemorian, bland annat eftersom påföljden slutna ungdomsvård föreslås utmönstras inom en relativt snar framtid. I våra rapporter om avskiljningar och våld från 2021 och uppföljningen 2022 konstateras att de grupper som i störst utsträckning utsätts för avskiljningar är de yngsta barnen, flickor och barn med funktionsnedsättningar, dvs inte de som är dömda till slutna ungdomsvård.

Utöver detta har regeringen aviserat att en översyn av SiS hela uppdrag ska genomföras. Under de senaste åren har det tillsatts flera utredningar inom områden som rör barns rättigheter som överlappar varandra eller rör likartade frågeställningar. Det är därför svårt att

¹ Se Barnrättsbyråns rapporter ”... och jag kunde inte andas – en granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen” s. 23 samt ”Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård 2022 Satsningar och åtgärds paket har inte gett effekt– situationen fortsatt mycket alarmerande under 2022”.

fullt ut överblicka hur de förslag som presenteras förhåller sig till varandra. Avsaknaden av ett helhetsgrepp medför en risk för att föreslagna lagändringar inte får önskat genomslag i praktiken. Barnrättsbyrån efterfrågar därför tydlighet kring hur den kommande översynen av SIS kommer att påverka eventuella utökade befogenheter.

Promemorians resonemang om att förslagen innebär en förstärkning av barnets bästa och rättigheter till en bättre och säkrare vård skulle även behöva nyanseras. Vi har full förståelse för att vissa barns kontakter med omvärlden ibland måste begränsas för att skydda dem och andra från brott, men vi menar att sådana möjligheter redan finns idag som är långt mer proportionerliga än vad som föreslås i promemorian.

I promemorian föreslås att det ska införas en möjlighet att avlyssna eller på annat sätt kontrollera elektronisk kommunikation samt att besök ska kunna övervakas eller kontrolleras. Barnrättsbyrån saknar utförligare resonemang kring hur SIS ska genomföra detta i praktiken. Dock ska en advokat som biträder ett barn inte få övervakas eller kontrolleras. Vi har farhågor även kring dessa förslag eftersom de är mycket ingående inskränkningar och riskerar att omöjliggöra för barn att anmäla missförhållanden till en oberoende, utomstående part. Vi vet av egen erfarenhet att det redan idag kan vara svårt för barn att t.ex. anmäla sexuella övergrepp eller våld som begåtts av personal mot barnet på de särskilda ungdomshemmen utan att personal sitter med och lyssnar i rummet. Dessa allvarliga brister har lyfts från Statskontoret och IVO² samt i rapporten ”Vem ska tro på mig?” där det tydligt framgår hur långt våld och övergrepp kan gå i en organisation med särskilda tvångsbefogenheter och begränsad insyn för andra än den egna organisationen. SIS egen förmåga att upptäcka och förebygga missförhållanden omgärdas redan idag av omfattande brister.

De barn som är placerade på SiS befinner sig redan i en fängeslik, mycket isolerad och begränsad miljö, där ett flertal tvångsåtgärder redan är tillåtna för att begränsa barnens

² Statskontoret (2022), SiS vård av barn och unga enligt LVU – förutsättningar för en trygg och ändamålsenlig vård, 2022:4; IVO (2021). Föreläggande att säkerställa att tvångsåtgärder har stöd i lag och står i proportion till syftet med åtgärderna vid Statens institutionsstyrelses (SiS) ungdomshem Folåsa, dnr 3.7.1-45220/2021-1.

kontakter med omvärlden. Ytterligare begränsningar kräver långt mer ingående överväganden och analys än vad som lyfts fram av utredningen. Utan vidare analys är risken för missbruk av föreslagna befogenheter större. Mot bakgrund av att de placerade barnens rättigheter redan är begränsade genom inlåsning på SiS är det anmärkningsvärt att en mer nyanserad och grundlig bedömning saknas i utredningen.

Ida Hellrup

Biträdande generalsekreterare, Barnrättsbyrån